

КОБЕРНІЮК Володимир,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сьогодні усиновлення, зокрема, і міжнародне є поширеною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Як свідчить українська та світова практика усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування визнається для дитини найкращою з усіх існуючих форм влаштування дітей у сім'ї, оскільки сама усиновлена дитина набуває правовий статус «дочка» або «син», а отже і всі права рідної дитини усиновлювачів.

Метою даної публікації є проведення аналізу інституту міжнародного усиновлення в Україні та його особливості в умовах російсько-української війни.

В Україні питання усиновлення дітей іноземцями регулюється низкою нормативно-правових актів, які визначають порядок, умови та процедури усиновлення:

1. Конституція України гарантує право кожної дитини на сімейне виховання та захист її прав і свобод (стаття) [1].

2. Сімейний кодекс України (далі - СК). Положення глави 18 СК встановлюють загальні принципи усиновлення, зокрема, що усиновлення дітей

іноземцями можливе за умови дотримання всіх вимог законодавства України та міжнародних угод, що регулюють цей процес [2].

3. Конвенція про захист прав дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. встановлює міжнародні стандарти для забезпечення прав дітей у процесі міждержавного усиновлення. Остання визначає умови для забезпечення безпеки, благополуччя і прав дитини в процесі усиновлення іноземними громадянами, а також вимоги до процедури міждержавного усиновлення [4].

4. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 90516 серпня 2022 р.

Постановою КМУ № 907 були внесені зміни до вищевказаного Порядку, який було доповнено розділом, який врегулював особливості провадження діяльності з усиновлення під час воєнного стану [4].

5. Наказ Міністерства соціальної політики України від 17 листопада 2011 року № 445 "Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ" визначає правила та процедури щодо всіх аспектів усиновлення, включаючи усиновлення іноземними громадянами, зокрема, описує, як повинна відбуватися перевірка кандидатів на усиновлення, як збираються необхідні документи і як здійснюється контроль за процесом.

Міжнародні угоди та договори, укладені Україною з іншими державами щодо усиновлення дітей іноземцями, можуть встановлювати специфічні умови, які повинні дотримуватися під час усиновлення дітей громадянами цих країн. Серед них — двосторонні угоди з певними країнами щодо порядку усиновлення.

Вищевказані законодавчі акти створюють правову базу для регулювання усиновлення дітей іноземцями в Україні, забезпечують правовий захист дітей, а

також гарантують, що процес усиновлення здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів, безпеки та благополуччя дітей.

Міжнародне усиновлення в Україні в умовах російсько-української війни стикається з низкою серйозних проблем, які ускладнюють процес та ставлять під загрозу безпеку дітей, а також правові та етичні питання.

Через активні бойові дії багато дітей знаходяться в зонах небезпеки, що робить їх евакуацію та усиновлення складними. Деякі діти можуть опинитися в тимчасових притулках або мають обмежений доступ до медичних та психосоціальних послуг. Евакуація дітей з гарячих точок може бути складною та небезпечною. Після евакуації дітям важко адаптуватися в нових країнах, особливо якщо їхні батьки чи родичі залишились в Україні або загинули. Багато дітей, які пережили війну, зазнали серйозних психологічних травм. Це потребує спеціалізованої психологічної допомоги, яку не завжди можуть надати в умовах війни або після евакуації.

Важливо зауважити, що внаслідок війни можуть бути пошкоджені або втрачені документи, які підтверджують статус дитини або її право на усиновлення. Це може ускладнити легалізацію усиновлення, оскільки правова база і документи не завжди є доступними або точними.

Ще одним викликом для міжнародного усиновлення є відсутність стабільної роботи органів публічної влади, зокрема, судової системи в регіонах, де ведуться бойові дії, існує ризик затримок в процесах усиновлення.

Мотивації іноземців, які бажають усиновити дітей з України, і до повномасштабного вторгнення важко було перевірити. А в умовах війни можуть виникнути випадки комерціалізації усиновлення або використання дітей в незаконних цілях. Тому дуже важливо удосконалити механізм моніторингу таких сімей.

Покращення моніторингу усиновлених дітей є важливим аспектом забезпечення їхніх прав та благополуччя. Адекватний моніторинг дозволяє

вчасно виявляти проблеми і надавати необхідну підтримку як дітям, так і усиновлювачам.

Можна виділити декілька шляхів покращення процесу моніторингу міжнародного усиновлення в Україні:

1. Удосконалення законодавчої бази щодо моніторингу сімей після процедури міжнародного усиновлення, зокрема, щодо покращення механізмів перевірки.

2. Посилення ролі соціальних працівників шляхом забезпечення належної кількості соціальних працівників, які займаються моніторингом усиновлених дітей. Вони повинні регулярно відвідувати сім'ї усиновлювачів, щоб оцінити умови проживання дітей, стан їхнього здоров'я та соціалізацію. Соціальні працівники, що займаються моніторингом усиновлених дітей, повинні пройти додаткову підготовку для роботи з дітьми, які пережили травми, пов'язані із веденням бойових дій або мають складні історії життя.

3. Забезпечення прозорості та звітності. Використання сучасних технологій для забезпечення безперервного доступу до актуальної інформації про стан кожної дитини, що дозволить оперативно реагувати на зміни у її житті.

Це може бути моніторинг через мобільні додатки. Наприклад, використання мобільних додатків для комунікації з усиновлювачами та соціальними працівниками, а також для фіксації змін у стані дітей, може стати ефективним інструментом оперативно отримувати звіти від суб'єктів правовідносин усиновлення.

Також при міжнародному усиновленні для родин, які живуть за кордоном, можливо запровадити моніторинг через відеозв'язок, що дозволить зберегти контакт і контролювати процес адаптації дитини.

Важливо зауважити, що органи публічної влади зобов'язані регулярно публікувати звіти щодо стану дітей після усиновлення. Але таке звітування не може зводитися лише до формалізму. Тільки ефективний моніторинг, що

здійснюється належним чином і реальний звіт за результатами усиновлення дозволить забезпечити дотримання прав усиновленої дитини.

Крім того, доцільно регулярно оцінювати ефективність існуючих процедур моніторингу і в разі потреби вносити корективи в законодавство або організацію процесу. Це дозволить постійно покращувати систему моніторингу та враховувати нові виклики, які можуть виникати.

4. Розширення ролі громадських організацій, які займаються правами дітей. Такі організації можуть стати важливими партнерами у моніторингу усиновлених дітей, проводити незалежні перевірки та надавати допомогу дітям і родинам у разі необхідності.

5. Спільна робота з іншими країнами у процедурі міжнародного усиновлення. Якщо дитина була усиновлена іноземними громадянами, важливо налагодити співпрацю між українськими органами опіки та соціальними службами в країні, де дитина проживає. Це допоможе забезпечити регулярний моніторинг стану дитини за кордоном.

Покращення моніторингу усиновлених дітей дозволить забезпечити належний контроль за їхнім станом, сприяти їхній інтеграції в нові сім'ї та вчасно реагувати на можливі проблеми, тим самим підвищуючи рівень захисту прав дітей в Україні.

Отже, міжнародне усиновлення в Україні потребує ретельного підходу, забезпечення прав дітей, а також тісної співпраці між українськими органами публічної влади та міжнародними органами та організаціями, а також органами, відповідальними за усиновлення держав-проживання усиновленої дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

3. Конвенція про захист прав дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text

4. Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постановою КМУ № 907 від 16 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2022-%D0%BF#Text>

5. Наказ Міністерства соціальної політики України від 17 листопада 2011 року № 445 "Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1406-11#Text>